

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kriminaalihuollon tukisäätiön lausunto toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietintöön, viite VN/11505/2020

Kriminaalihuollon tukisäätiö kiittää mahdollisuudesta lausua toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietintöön.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on vuonna 2001 perustettu rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja. Säätiö tarjoaa monipuolisia palveluja rangaistuksesta vapautuville, heidän perheilleen sekä heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille.

Yleistä

Työryhmän mietinnössä esitetyt ehdotukset ovat kannatettavia.

Perustoimeentulotuen siirto Kelaan paransi niiden henkilöiden asiointia, jotka pystyvät hoitamaan hyvin asioitaan ja joilla on tekniset välineet ja osaaminen niiden käyttöön. Sen sijaan niiden henkilöiden, joilla monenlaisia vaikeuksia asiointissa, ei ole käytössä tietokoneita tai älypuhelimia eikä myöskään osaamista niiden käyttöön, muutos on vaikeuttanut toimeentulotuen hakemista ja vähentänyt sosiaalihuollon palvelujen piiriin ohjautumista.

Kelan ja sosiaalihuollon vastuita on selkiytettävä ja tiedonvaihtoa lisättävä sekä vahvistettava toimeentulotuen roolia sosiaalihuoltoon kuuluvana viimesijaisena taloudellisena tukena. Kelan ohjausta ja neuvontaa on lisättävä ja asiakkaitten kaavamaisesta kohtelua vähennettävä.

Kelan harkinnan lisääminen

Säätiö kannattaa työryhmän ehdotusta, jonka mukaan lakiin täsmennettäisiin, missä tilanteissa Kela voisi käyttää harkintaa etuuskäsittelyssä. Harkintaa tulee käyttää asiakkaan eduksi niin, että se helpottaa hänen tilannettaan ja tukee asiakkaan itsenäistä selviytymistä. Tällä hetkellä Kela noudattaa melko kaavamaisesti toimeentulotuen etuusohjeistusta.

Harkintaa ja joustoa tarvitaan esimerkiksi suurten asumismenojen kohdalla. Erityisesti pääkaupunkiseudulla, mutta myös monissa isommissa kaupungeissa on usein vaikea löytää edullisempaa asuntoa. Rikosseuraamusasiakkailta on myös usein luottotiedoissa ongelmia, jolloin asunnon löytäminen on tavallista hankalampaa. Harkintaa tarvitaan lisää myös tilanteissa, jossa asunto löytyy huomattavasti ennen vapautumista. Myös vuokravakuuden myöntämiseen tulisi voida käyttää harkintaa silloin, kun vuokra ylittää Kelan normin, mutta hakija on ns. vaikeasti asutettava. Vangeista arviolta kolmannes vapautuu asunnottomana ja heidän asumistilanteensa ei ole helpottunut samalla tavalla kuin muilla väestöryhmillä. Tavaroiden varastointipalvelu olisi myös monissa tapauksissa perusteltu lyhyenkin aikaa, jotta henkilöllä olisi mahdollisuus etsiä ratkaisua tavaroiden säilyttämiseen.

Työryhmä ehdottaa tarkempaa määrittelyä pienen ylijäämän tilanteessa, jolloin Kelalla olisi mahdollisuus myöntää tukea. Tällä hetkellä etuusohjeiden mukaan asiakkaalle voidaan myöntää esimerkiksi maksusitoumus lääkkeisiin pienestä ylijäämästä huolimatta. Toisaalta etuusohjeiden mukaan esimerkiksi vuokravakuutta ei välttämättä myönnetä, mikäli laskelma on ylijäämäinen. Sääntelyä on tarpeen tarkentaa.

Perusosan sisällön määrittely

Toimeentulotuen perusosan sisältöä olisi tarpeen määritellä uudelleen. Esimerkiksi puhelin- ja/tai verkkoliittymien kulut tulisi huomioida perusosassa. Vankeusrangaistusta suorittavien perusosa tulisi määritellä lainsäädännössä. Vangin perusosa on tällä hetkellä määritelty Kelan etuusohjeessa, jonka mukaan perusosana pidetään vankilan maksamaa käyttörahaa, joka on 48 euroa kuukaudessa. Käyttörahan riittävyys tulee arvioida suhteessa niihin menoihin, jotka vanki joutuu itse kustantamaan huomioon ottaen sen, että vangin menot ovat erilaiset suljetussa ja avovankilassa.

Perusosan alentaminen

Perusosan alentaminen on ankara sanktio, koska se kohdistuu viimesijaiseen etuuteen ja vie asiakkaiden toimeentulon erittäin huonoksi. Se harvoin tuottaa toivottua tulosta työllisyyden suhteen, koska nämä henkilöt tarvitsisivat tukea ja palveluja ja kokonaistilanteensa syvällistä selvittämistä. Rikosseuraamusasiakkaiden – ja taustaisten kohdalla kyse on usein toimintakyvyn selvittämättömistä puutteista (oppimisen ja keskittymisen vaikeudet, somaattiset ja psyykkiset sairaudet). Säätiö katsoo, että perusosan alentamisesta luopumista tulee harkita tai ainakin alentamisprosentteja tulee pienentää.

Kelan ja sosiaalihuollon välinen yhteistyö

On nähtävissä, että perustoimeentulotuen Kela-siirron jälkeen rikosseuraamusasiakkaat ohjautuvat aiempaa harvemmin sosiaalihuollon palveluihin, vaikka suurella osalla olisi asiakkuudelle ja palveluille tarve. Kelan ja sosiaalihuollon tiiviimpää yhteistyötä tarvitaan.

Kela ei saa tietoa sosiaalihuoltoon ohjaamisista asiakkaista, miten asiakkaan tilanne etenee tai tavoitetaanko asiakasta ollenkaan. Kela ei saa myöskään riittävästi tietoa asiakkaan asian käsittelystä kunnassa. Kela ei näe asiakkaan täydentävän toimeentulotuen päätöstä tai sen liitteitä, joilla voi kuitenkin olla merkitystä perustoimeentulotukea myönnettäessä ja joutuu pyytämään niitä uudelleen asiakkaalta. Sosiaalihuollon oikeutta välittää tietoa oma-aloitteisesti Kelalle tulee parantaa.

Työryhmän ehdotus siitä, että sosiaalihuolto laatii lausunnon asiakkaansa perustoimeentulotuen käsittelyyn liittyvän harkinnan tueksi ja joka Kelan tulee huomioida päätöksenteossa, on kannatettava. Sosiaalihuollon lausunto tulisi ottaa päätöksenteon lähtökohdaksi, josta poikkeamiseen pitäisi olla selkeä syy. Tämä on tarpeellista kirjata myös lakiin. Käytännössä lausuntojen tekeminen voi olla kuitenkin haasteellista sosiaalityön resurssien puitteissa ja seitsemän arkipäivän käsittelyajassa.

Säätiö ehdottaa, että sosiaalihuollon osaamista vahvistetaan Kelassa käytännön työssä. Sosiaalihuollon osaajia on palkattava lisää ja etuuskäsittelijöille on mahdollistettava nykyistä runsaampi työajan käyttö sosiaalityön tarpeen arviointiin.

Yhteistyökäytännöissä on runsaasti eroja eri puolilla Suomea. Siksi on erittäin kannatettavaa, että tietoa hyväksi todetuista yhteistyömalleista levitetäisiin ja niitä otettaisiin laajasti käyttöön. Tämä vähentäisi alueellisia eroja ja parantaisi asiakkaiden oikeusturvaa.

Toimeentulotukiasioiden yhteistyöelin

Ehdotus STM:n yhteyteen perustettavasta toimeentulotukiasioiden yhteistyöelimestä on kannatettava. Yhteistyöelimestä tulee olla mukana myös asiakkaiden ja heitä edustavien sosiaali- ja terveysalan järjestöjen näkökulma.

Ensisijaisten etuuksien tason nostaminen

Merkittävä osa toimeentulotuen tarpeesta johtuu ensisijaisten etuuksien tason alhaisuudesta ja erilaisista ensisijaisten etuuksien väliinpuutoamisesta erilaisten sanktioiden ja poissulkemisten takia (nuoret). Ensisijaisia perusturvaetuksia tulee nostaa sellaiselle tasolle, ettei viimesijaiseen toimeentulotukeen tarvitse turvautua. Myös asumistuen taso on olennainen suhteessa vuokriin. Keskeinen ongelma ovat korkeat vuokrat suurimmissa kaupungeissa, jolloin asumistuen jälkeen asiakkaan maksettavaksi jää vielä iso osuus.

Rikosseuraamusasiakkaitten kokemuksia Kela-asioinnista

Vankeusrangaistusta suorittavat

Asiakkaat kokevat Kelan hakemuslomakkeet pitkiksi ja raskaiksi täyttää ja viranomaiskielen vaikeaksi. Hakemuksessa tarvittavien liitteiden toimittaminen erityisesti vankeusrangaistuksen aikana voi olla vaikeaa, koska asiakkaat eivät pääse hoitamaan asioita vapaasti (soittamaan, sähköisiin palveluihin, poistumaan vankilasta) eikä monella myöskään ole voimassa olevaa henkilöllisyystodistusta tai sähköisiä tunnistautumisvälineitä.

Kahden viranomaisen malli vaikeuttaa toimeentulotukiasioiden hoitamista. Asiakkaat tarvitsevat paljon neuvontaa ja ohjausta ja mieluiten henkilökohtaisia tapaamisia. Mm. Kelan omatyöntekijämallista on hyviä kokemuksia (vanki voi olla yhteydessä vankilan työntekijän kanssa Kelaan) samoin Kelan työntekijöiden jalkautumisesta vankiloihin. Lomakkeita ja selvityspyynnöissä käytettävää kieltä olisi edelleen tarve yksinkertaistaa.

Tutkintavangit

Tutkintavankeus ja pakkokeinolain mukaiset tiukat yhteydenpitorajoitukset voivat aiheuttaa sen, että tutkintavangin on mahdotonta hoitaa itse asioitaan. Tästä voi seurata häätö asunnosta tai vuokra-, elatusapu- tai muuta velkaa. Tutkintavanki ei ole voinut maksaa laskujaan, sopia maksuaikatauluista tai hakea etuuksia.

Tutkintavankien osalla olisi tärkeää tarkastella kokonaistilannetta ja takautuvan toimeentulotuen perusteita. Vankila vastaa senhetkisestä ylläpidosta, mutta henkilöä ei ole tuomittu, joten hänellä on perusteltuja menoja siviilissä.

Sakon muuntorangaistusta suorittavat

Sakon muuntorangaistusta suorittavien tilanteet ovat usein kiireellisiä, mutta vankilassa ei ehdiä hoitaa heidän asioitaan. Myöskään aikuissosiaalityö ei ehdi mukaan. Perustoimeentulotukihakemusten osalta Kelan järjestelmä on kankea ja päätöksentekoa saatetaan lykätä muuntorangaistuksen päättymiseen liitteiden toimittamiseksi. Parannusta on tulossa sikäli, että Rikosseuraamuslaitos on kehittämässä kuntien kanssa sakon muuntorangaistusta suorittavien pääsyä päihdekuntoutukseen.

-

Sanna Sunikka

Marjatta Kaurala

Toimitusjohtaja

Kriminaaliasiamies

Sunikka Sanna
Kriminaalihuollon tukisäätiö